

46.Yenidenyazma bağlamında metinlerarası bir süreç olarak çeviri

Serhan DİNDAR¹

APA: Dindar, S. (2022). Yenidenyazma bağlamında metinlerarası bir süreç olarak çeviri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö11), 649-657. DOI: 10.29000/rumelide.1146747.

Öz

Yenidenyazma kavramı, edebiyat, metinlerarasılık gibi alanlarda etkisini gösteren ve araştırılan bir kavramdır. Metinlerarasılık çalışmalarında, bir metnin kendinden önceki başka bir metinden belirli yöntemlerle gerek doğrudan gerekse dolaylı bir biçimde ifadeler taşınması sonucunda iki metin arasında oluşan ilişki bağlamında ele alınan bu kavram, son zamanlarda çeviribilim alanında da kendini göstermektedir. Çeviri sürecinde erek metin, kaynak metnin biçimsel düzeyde bir çeşit yeniden yazması olarak kabul edilmektedir. Süreç sonunda ortaya çıkan erek metin ile hareket noktası olan kaynak metin arasında bu bağlamda metinlerarası bir ilişkinin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle de dillerarası çeviri bağlamında düşündüğümüzde, belirli bir dil dizgesinde yazılmış kaynak metin, başka bir dil dizgesinde yeniden yazılmaktadır. Bu yenidenyazma süreci sonunda ortaya çıkan erek metin, kaynak metinle aynı içeriği, mesajı, anlamı ve etkiyi taşıyan fakat biçimsel olarak kaynak metin dizgesinden farklılık gösteren bir metindir. Çünkü dillerarası çeviride çevirmenin amacı, kaynak metni başka bir dile aynı anlamı, etkiyi ve içeriği verebilecek şekilde aktarmaktır. Böylece hem metinlerarasılıkta hem de çeviride yenidenyazma ile biçimsel bir dönüşüm söz konusudur. Buradan hareketle, yenidenyazma kavramını metinlerarasılık ve çeviri sürecinin ortak noktası olarak değerlendirebiliriz. Böylece, her iki süreçte de var olan yenidenyazma (dönüşüm) sayesinde metinlerarasılıktaki altmetin ve anametnin (üstmetin) ile çevirideki kaynak ve erek metin arasında bir benzetme yapmak mümkündür. Bu çalışmanın amacı, metinlerarasılık ve çeviri ilişkisine yenidenyazma bağlamında yaklaşım çevirinin metinlerarası bir süreç olduğunu farklı bir açıdan göstermek ve her iki alana ait metin kavramları arasında ilişki kurmaktır.

Anahtar kelimeler: Yenidenyazma, metinlerarasılık, süreç, çeviri

Translation as an intertextual process in the context of rewriting

Abstract

The concept of rewriting is an effective term that has been explored in fields such as literature and intertextuality. In the context of a view that a text holds expressions from another text directly or indirectly via certain methods, this concept is studied in intertextuality studies, depending on the relationship between two texts. The term has also recently emerged in the field of translation studies. In translation process, the target text is accepted as a kind of rewriting of the source text at the formal level. So, we can say that there is an intertextual relationship between the target text that is produced at the end of the translation process and the source text that is the starting point. In particular, when we think in the context of interlingual translation, the source text written in a certain language system is rewritten in another one. The target text that is produced at the end of this rewriting process is a text that has the same content, message, sense and effect as the source text, but it differs stylistically

¹ Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık ABD (Karaman, Türkiye), serhandindar@kmu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7138-672X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2022-kabul tarihi: 20.07.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1146747]

from the source text. Because the purpose of the translator in interlingual translation is to transmit the source text to another language in a way that can give the same sense, effect and content. There is thus a formal transposition with rewriting, both in intertextuality and in translation. In this sense, we can evaluate the concept of rewriting as the common point of intertextuality and translation process. So, through the rewriting (transposition) in both processes, it is possible to make an analogy between the hypotext, the hypertext in intertextuality and the source text, the target text in the translation. The aim of this study is to look at the relation between intertextuality and translation in the context of rewriting, and to show that translation is an intertextual process from a different perspective, and to establish an analogy between the textual concepts belonging to both fields.

Keywords: rewriting, intertextuality, process, translation

Giriş

Metinlerarasılık ve çeviribilim alanları son zamanlarda sıkça çalışmalar yapılan ve gelişmeye devam eden disiplinler olarak yollarına devam etmektedir. Basit anlamda bir metnin kendinden daha önceki başka bir metinden doğrudan ya da dolaylı izler taşıması ile iki metin arasında oluşan ilişkiyi belirli yöntemler ile inceleyen metinlerarasılık özellikle de edebiyat çalışmalarında kendini göstermekte ve metin inceleme, analiz etme yöntemi olarak ele alınmaktadır. Öte yandan, çevirinin bilimi olan çeviribilim de gerek diliçi (aynı dil içinde) gerek dillerarası (farklı diller arasında) gerekse göstergelerarası (farklı gösterge sistemleri arasında)² türde olsun, çeviri veya aktarım süreçlerini kuramsal yönden ele alan bir çalışma alanıdır. Metinlerarasılık ve çeviri, disiplinlerarası özellik gösteren iki alan olma özelliğindedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle edebiyat araştırmalarına destek olan metinlerarasılık, metin analizi ve inceleme yöntemi olarak ele alınmaktadır. Diğer yandan çeviri de özel alan çevirisi, yazımsal çeviri ve kültürel çeviri bağlamında dilbilim, göstergebilim, sosyoloji, edebiyat, kültürbilim gibi diğer çalışma alanlarıyla ilişkilendirilebilmektedir. Her iki çalışma alanının da disiplinlerarası özellik göstermesi bu iki alanın yollarının bir noktada kesişmesini de kaçınılmaz kılmaktadır. Metinlerarasılıkta, daha önceki metinden (altmetin) izler taşıyarak oluşan yeni metin (anametnin ya da üstmetnin) kendinden önceki söz konusu metin ile metinlerarası bir ilişki kurmaktadır. Çeviride de, özellikle dillerarası çeviri bağlamında düşündüğümüzde, belirli bir dilde yazılmış metin (kaynak metin) başka bir dile aktarılarak erek kültürde yeni bir metin (erek metin) meydana getirilmektedir. Böylece, doğal olarak iki metin arasında bir ilişki ve etkileşim olduğunu söylemek mümkündür. Tıpkı metinlerarasılıkta olduğu gibi çeviride de iki metin vardır ve hem metinlerarasılıkta hem de çeviride bu iki metin arasında süreç olarak bir ilişki kurulmaktadır. Çünkü her iki durumda hareket noktası olan bir metin ve varış noktası olan, yeni oluşan bir diğer metin bulunmaktadır. Bununla birlikte hem metinlerarasılık hem çeviri sürecinde herhangi bir hareket metninin biçimsel olarak yeniden yazılması durumu söz konusudur.

Metinlerarasılık ve çeviri ilişkisi gerek metinlerarasılık bağlamında gerekse çeviribilim bağlamında kuramsal olarak doğrudan ya da dolaylı bir şekilde dile getirilen bir konudur. Çeviribilim alanındaki söylemlere ve çalışmalara baktığımızda bu iki alan arasındaki ilişki özellikle de kaynak metindeki metinlerarası ifadelerin erek metne ne şekilde aktarıldığı, bu ifadelerin çevirmen açısından aktarım süreci ve kaynak metindeki metinlerarası göndergelerin ne ölçüde erek metinde sağlandığı ya da sağlanıp sağlanmadığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Söz konusu söylemler daha çok metinlerarasılığın çevirisi üzerine yapılmış olup yenidenyazma bağlamında süreç olarak bir metinlerarasılık-çeviri ilişkilendirmesi net bir şekilde yapılmamıştır. Böyle bir yaklaşımın olmayışı da çevirinin yenidenyazma

² Çeviri türlerinin detaylı tanımları için bkz.: Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale*. Paris: Minuit.

bağlamında farklı bir açıdan süreç olarak metinlerarasılıkla ilişkilendirilmesini diğer bir deyişle çevirinin metinlerarasılığı düşüncesini gerekli ve mümkün kılmaktadır. Bu düşünceden hareketle, çalışmamızda öncelikle yenidenyazma kavramının ne olduğuna değineceğiz. Daha sonra metinlerarasılık ve çeviride yenidenyazma kavramını kuramsal söylemler ile destekleyerek açıklayıp bu kavram çerçevesinde genel anlamda çevirinin süreç olarak metinlerarası bir eylem olduğunu altmetin-üstmetin ve kaynak metin-erek metin analojisini yaparak göstermeye çalışacağız.

Yenidenyazma kavramı

Yenidenyazma kavramını genel olarak tanımlamadan önce yazma kavramının ne olduğuna değinmek faydalı olacaktır. Temel anlamda yazma eylemini, duygu ve düşüncelerin dil aracılığı ile yazıya dökülmesi olarak tanımlayabiliriz. Yazma kavramının sözlükteki karşılığı ise “Söz ve düşünceyi özel işaret ve harflerle anlatma, yazı ile anlatma, yazıya dökme”³ şeklindedir. Daha teorik ve yazınsal düzeyde bakacak olursak, Roland Barthes yazma eylemini, toplum ile ilişki kurmaya yarayan bir olgu, toplumsal durumların ve bireyin ya da yazarın amaçları doğrultusunda şekillenen toplumsal bir dil yetisi olarak tanımlamıştır⁴ (Barthes, 1953, s. 14). Bu bağlamda, yazma eylemi sadece bir eylem olarak düşünülmemeli aynı zamanda yazar ve toplum arasında köprü kuran, toplumun veya içinde yaşanılan kültürün etkisi altında şekillenen yazınsal bir olgu olarak da değerlendirilmelidir. Yazma eylemi sonucunda oluşan metin (yazınsal metin) ise yazarın duygu ve düşüncelerini, kurgusunu veya anlatmak istediği şeyi yansıtan bütünlüklü yapıda bir üründür. Barthes bu bağlamda, yazma işini tek başına meydana gelen bir süreç olarak değil toplumsal ve kültürel ilişkiler bağlamında dili kullanma yetisi olarak ele almıştır. Çünkü yazınsal metin sadece birey olarak yazarın ürünü değil onun içinde bulunduğu toplum ve sosyo-kültürel etmenlerin ve hatta ideolojinin etkisiyle şekillenen bir üründür (Dindar, 2020, s. 75).

Yazma kavramından hareketle, yenidenyazma kavramını ise belirli bir kültürde toplumsal etkiler ile bir yazar tarafından oluşturulmuş metnin aynı içerik ile farklı şekilde yeniden oluşturulması olarak tanımlayabiliriz. Biçimsel düzeyde gerçekleşen yenidenyazma eylemi de tıpkı yazma eyleminde olduğu gibi sosyo-kültürel etmenleri, toplumsal değerleri ve bireysel (yazar) tercihleri kapsamaktadır. Yazma eyleminden farklı olarak yenidenyazmada, (yeniden) yazar daha az bağımsızdır. Çünkü onun için hareket noktası olacak bir metin vardır ve ondan hareketle biçimsel olarak farklı başka bir metin oluşturur ya da oluşturduğu metni yeniden yazacağı metin doğrultusunda şekillendirir. Oluşan yeni metin, hareket noktası olan metnin bir çeşit kopyasıdır. Biçimsel olarak ondan farklı olsa da içerik olarak onunla aynı olmalıdır. Böylece iki metin arasında gerek doğrudan gerekse dolaylı bir ilişki ve etkileşim durumu söz konusudur.

Yenidenyazma kavramı kapsayıcı nitelikte olup farklı çalışma alanlarında kendini göstermektedir. Kimi zaman bir yöntem olarak kimi zaman da yardımcı bir eylem olarak ele alınan yenidenyazma kavramı daha çok edebiyat, metinlerarasılık ve çeviri çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın sınırları gereği biz de bu kavramı sadece metinlerarasılık ve çeviri alanlarında ortak nokta olarak ele alacağız. Bunun için de öncelikle yenidenyazma kavramına metinlerarasılık ve çeviri alanlarında nasıl yaklaşıldığına değineceğiz.

³ TDK Genel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/>.

⁴ Çalışma boyunca yabancı kuramcılara yapılan atıfların Türkçeye çevirisi aksi belirtilmedikçe yazar tarafından yapılmıştır.

Metinlerarasılık ve çeviride yenidenyazma kavramı

Metinlerarasılık, daha önce de belirttiğimiz gibi genel anlamda doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bir metnin kendinden önceki metinden belirli yöntemlerle izler taşıması sonucunda iki metin arasında oluşan ilişkiyi inceleyen çalışma alanıdır. Gérard Genette metinlerarasılığı, bir ya da daha fazla metin arasında birlikte var olan bir ilişki, bir metnin başka bir metin içindeki somut varlığı olarak tanımlamıştır (Genette, 1982, s. 8). Başka bir deyişle, metinlerarasılık, iki metin arasındaki somut ilişkilere ve bu ilişkilerin hangi yöntemler ile yapıldığına odaklanmaktadır. Bir diğer metinlerarasılık kuramcısı olan Julia Kristeva metinlerarasılığı daha genel bir bağlamda ele almıştır. Ona göre bütün metinler metinlerarasıdır ve her metin etkileşimli bir alıntı mozağından, bir biçimsel dönüşümden oluşmaktadır (Kristeva, 1969, s. 145-146). Kristeva'ya göre oluşmuş her metin mutlaka kendinden önceki başka bir metinden etkilenir ya da bir şekilde içinde ondan izler taşır. Bu bağlamda da oluşmuş her metin metinlerarası özellik göstermektedir. Öte yandan, Kristeva için metinlerarasılık bir çeşit öznelerarasılıktır ve öznelerarasılık yerini metinlerarasılığa bırakmıştır (Kristeva, 1969, s. 146). Çünkü metinlerin birbiriyle etkileşmesi, ilişkiye girmesi ve birbirini içermesi bir bakıma metinleri oluşturan yazarların da birbirleriyle etkileşimini beraberinde getirmektedir. Yani bir metnin daha önceki bir diğer metin ile etkileşmiş olması metinleri oluşturan özneler olan yazarların da etkileşmiş olduğunu göstermektedir. Michael Rifaterre'e göre ise, metinlerarasılık bir eserin kendinden önceki bir diğer eser ile olan ilişkisinin okuyucu tarafından algılanabilmesidir (akt. Douglas, 2006, s. 11). Rifaterre, metinlerarasılığa okuyucu perspektifinden yaklaşmıştır. Metinlerarası göndergeler veya ilişkiler okuyucu tarafından algılandığında metinlerarası amaç gerçekleşmiş ve süreç tamamlanmış olur. Çünkü metinlerarasılıktaki alıntıların yapılması kadar yapılan bu alıntı ve göndermelerin (metinlerarası ilişkilerin) okuyucu tarafından algılanması ve anlaşılması da önemlidir. Buna koşut olarak okuyucunun belirli bir düzeyde entelektüel bilgi ve donanımına sahip olması gerekmektedir.

Metinlerarasılık sürecinde iki metin ilişkisi söz konusu olduğu için metinler ön plana çıkmakta ve bu metinler altmetin (fr. hypotexte) ve anametnin veya üstmetnin (fr. hypertexte) olarak adlandırılmaktadır. Altmetin, anametnin alıntılanmış olduğu metindir (fr. texte cité). Anametnin göndergesi olma özelliği göstermektedir ve metnin gerisinde başka bir metnin veya metinlerin bulunduğunu gösterir (Aktulum, 2011, s. 417). Anametnin ise, sonradan oluşan ve içerisinde altmetinden izler taşıyan alıntılanan metindir (fr. texte citant). Anametnin, "bir dönüşüm işleminin sonunda önceki bir metinden türetilen metne verilen ad" olarak tanımlanmaktadır (Aktulum, 2011, s. 419). Başka bir deyişle, altmetin bir yazara ait daha önceden var olan metin, anametnin ise ondan etkilenerek gerek başka bir yazar gerekse aynı yazar tarafından sonradan oluşturulan metindir. Altmetin ve anametnin arasındaki ilişki belirli şekil ve yöntemlerle gerçekleşmektedir. Metinlerarası yöntemler olan, alıntı (fr. citation), gönderge (fr. référence), aşırma (fr. plagiat), anırtırma (fr. allusion), öykünme (fr. pastiche) ve taklit (fr. imitation) gibi biçimlerden bazıları açık bir şekilde bazıları da kapalı bir şekilde yapılmaktadır. Çalışmamızın sınırları gereği bu yöntemleri tek tek açıklamayacağız⁵ ve doğrudan metinlerarasılıktaki yenidenyazma kavramını ele alacağız.

Yenidenyazma kavramı, metinlerarasılıktaki bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Metinlerarası bir yöntem olarak yenidenyazma, bir yazarın başka bir yazara ait metni yani altmetni yeniden yazarak onu yeni bir durum ve bağlamda yeni bir okuyucu kitlesi için işlevsel olarak yeni amaçlara dönüştürmesi işlemidir (Aktulum, 2011, s. 149). Böylece yenidenyazma durumunda da iki metin arasında (altmetin- anametnin) bir ilişki ve etkileşim kurulmaktadır. Yenidenyazma sürecinde de diğer metinlerarası yöntemler açık ya

⁵ Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları. Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.

da kapalı bir şekilde kendini gösterebilmektedir. Metinlerarasılıktaki yenidenyazma süreci biçimsel düzeyde olup altmetnin içerik olarak aynı kalıp biçimsel ve bağlamsal olarak yer değiştirmesi şeklinde düşünülebilir. Buradaki yer değiştirme, sadece biçimsel değil aynı zamanda bağlamsal ve konumsal bir dönüşümdür. Fakat içerik ve anlam korunmalıdır veya yeni bağlam ona uygun şekilde oluşturulmalıdır. Böylece başka metinden alınan yeni bir metinde içerik olarak benzeşik bir bütün oluşturacak şekilde düzenlenen ayrışik parçalar bir yenidenyazma etkinliği başlatmaktadır (Aktulum, 2014, s. 188). Diğer bir deyişle, yenidenyazma işlemi altmetnin anametinde yinelenmesi işidir. Ayrıca, yenidenyazmada, iki metin arasındaki anlam benzerliğinin korunması gerekmektedir (Dindar, 2020, s. 76). Bu açılardan bakıldığında, yeniden yazılmış anametnin altmetinden hareket eder ve belirli açılardan onun bir kopyası olma özelliği gösterir. Anametnin, kendinden öncekinin (altmetnin) anlamını ve vermek istediği mesajı koruyabilmelidir ki onun yeniden yazması olma özelliğini taşıyabilsin (Dindar, 2020, s. 77). Aksi takdirde, anametnin değil bağımsız, tamamen farklı bir başka metin meydana gelir.

Çeviri açısından bakacak olursak, basit anlamda belirli bir dilde yazılmış metni başka bir dile aktarma işi olan dillerarası çeviride ve diğer çeviri türlerinde de (diliçi ve göstergelerarası çeviri) yenidenyazma kavramı kendini göstermektedir. Çeviride orijinal yani çevirisi yapılan metin kaynak metin (fr. *texte source*), çeviri süreci sonunda ortaya çıkan metin ise erek metin (fr. *texte cible*) olarak adlandırılmaktadır. Daha önce belirtmiş olduğumuz metinlerarasılık ve yenidenyazma tanımları çeviri eyleminin tanımı ile örtüşmektedir. Çeviride de çevirmen, bir yazara ait metni (kaynak metin) aslında biçimsel anlamda veya gösteren düzeyinde yeniden yazarak onu yeni bir durum ve bağlamda (erek kültür) yeni bir okuyucu kitlesi için (erek kitle) işlevsel olarak yeni bir amaca dönüştürmektedir. Özellikle de dillerarası çeviride, belirli bir dilsel gösterge dizgesinde yazılmış orijinal metin biçimsel bir dönüşüme uğrayarak farklı bir dilsel gösterge dizgesinde yeniden yazılmaktadır. Başka bir deyişle çevirmen, çeviri sürecinde bir yenidenyazma işlemi gerçekleştirmektedir. Çeviribilim kuramcısı Jean-René Ladmiral, çevirinin disiplinlerarası özelliğine vurgu yapmış ve çevirmeni kaynak metnin yeniden yazarı veya ortak yazarı olarak tanımlamıştır (Ladmiral, 1994, s. VIII). Çevirinin bir yenidenyazma işlemi olduğunu çevirmen üzerinden gösteren Ladmiral için çevirmen kaynak metin yazarının ortağı ve erek metnin yeniden yazarıdır. Çünkü çevirmen her ne kadar kaynak metinden ve onun yazarından bağımsız olmasa da onu başka bir dil ve kültüre aktararak biçimsel (gösteren) düzeyde de olsa erek kültür için yeni bir metin oluşturmaktadır. Bu durumda, kaynak metni farklı bir dilde farklı bir kültüre sunan ve tanıtan kişi çevirmendir. Erek kitle, çevirmen sayesinde başka bir dile ve kültüre ait metni kendi dilinde ve kültüründe okuma fırsatını elde eder. Bu da çevirmenin, yeniden yazar veya kaynak metnin ortak yazarı olduğunu göstermektedir. Böylece çevirmenin, çeviri sürecinde kaynak metni başka bir dil ve kültürde yeniden yazdığını söyleyebiliriz.

Çeviribilimci Lawrence Venuti için ise çeviri, kaynak metnin erek metin ifadeleri ile yeniden yazılması şeklinde tanımlanmaktadır (Venuti, 1998, s. 4). Venuti'de yenidenyazma işi bir çeşit yeniden ifadelendirme işidir. Çevirmen, kaynak dil ve metin ifadelerini erek dile uygun ifadeler ile yeniden yazarak onu erek kültüre aktarır ve orada konumlandırır. Yani çevirmen, erek dilde bulunduğu eşdeğer ifadelerle kaynak metni yeniden yazıp erek metni ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan ürün (çeviri metin) de kaynak metnin bir çeşit yeniden yazmasıdır (Dindar, 2020, s. 81). Çeviri eylemini yenidenyazma olarak ele alan bir diğer çeviribilim kuramcısı André Lefevere ise, çeviri metnin doğrudan kaynak metnin bir yeniden yazması olduğunu savunmuştur (Lefevere, 1992, s. VII). Lefevere için çevirmen, çeviri eylemi sırasında bir çeşit dönüştürüm işlemi gerçekleştirmektedir. Özellikle de dünya görüşü, gelenek ve görenekler ve kültürel unsurlar çevirmen tarafından başka bir dil ve kültüre dönüştürülmektedir. Kaynak kültürdeki unsurlara erek dilde eşdeğer karşılıklar bulan çevirmen onları yeniden yazarak yeni (erek) kültüre aktarmaktadır. Buradaki yenidenyazma biçimsel düzeyde ve erek odaklı olup içerik,

anlam, mesaj ve söylenmek istenen açısından kaynak metne sadık kalınmalıdır. Lefevere, Martin Luther'in 16. yüzyıldaki İncil çevirisini bir yenidenyazma örneği olarak göstermiştir (Lefevere, 1992, s. 4). Luther, İncil'i kendi dili olan Almancaya çevirmiştir. Luther, çevirisini yaparken İncil'in anlamına, içeriğine ve vermek isteği mesaja sadık kalarak onu biçimsel bir dönüştürüm ile halk ağzına indirgeyip basitleştirerek (avamlaştırma- fr. vulgarisation) her kesimden insanın İncil'i (erek metni) kolayca anlamasını sağlamıştır. Luther bu yöntemi, almancaştırma çeviri (fr. germanisation) olarak adlandırmıştır. Luther'in aslında burada yaptığı şey, tıpkı Lefevere'in söylediği gibi içeriği bozmadan kaynak dil metnini tamamen işlevsel bir şekilde erek dilin eşdeğer ifadeleri ile yeniden yazma işlemidir. Başka bir deyişle Luther, İncil'i biçimsel düzeyde yeniden yazmıştır. Böylece Lefevere'in de genel anlamda çevirmenin biçimsel bir yenidenyazma işlemi gerçekleştirdiği fikrini savunmuş olduğunu söyleyebiliriz.

Metinlerarasılık ve çeviribilim alanlarındaki kuramsal söylemler doğrultusunda, yenidenyazma kavramının süreçte işleyiş gösterdiğini veya bir yöntem olarak ele alınmış olduğunu görmekteyiz. Böylece, yenidenyazmanın hem metinlerarasılık hem de çeviri sürecinde ortak nokta olduğunu veya her iki alanı buluşturan bir ortak payda olduğunu söyleyebiliriz. Genel anlamda da metinlerarası bir süreç olarak ele alınmış olan çeviri eylemi aynı zamanda metinlerarası bir yöntem olan biçimsel bir yenidenyazma işlemidir. Bu da çevirinin metinlerarası bir süreç olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, metinlerarasılık ve çeviride altmetin- anametnin / kaynak metin- erek metin ilişkisi kurarak metinlerarası bir süreç olan çeviriyi farklı bir açıdan değerlendireceğiz.

Metinlerarası bir süreç olarak çeviri

Kuramsal söylemler ve tanımlamalar ışığında, yenidenyazma kavramının metinlerarasılıkta bir yöntem olarak çeviride ise süreçte işleyiş gösteren bir işlem olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Bu durumda, her iki sürecin ortak noktası olma özelliği gösteren yenidenyazma açısından metinlerarasılık ve çeviri süreçlerine dair bir ilişki kurmak mümkündür. Çeviri bağlamında düşündüğümüzde, kaynak metinden yola çıkarak oluşan erek metin ile kalkış noktası olan kaynak metin arasında metinlerarası bir ilişki bulunmaktadır. Daha önce de söylediğimiz gibi, metinlerarasılık ve çeviri ilişkisi üzerine her iki alanda da kuramsal söylemler bulunmaktadır. Genette, genel anlamda çeviriyi bir anametinsellik (fr. hypertextualité) durumu olarak ele almıştır. Ona göre çeviri, bir dönüşüm işlemidir. Dönüşümün en yaygın, belirgin ve öne çıkan biçimi de bir dildeki metnin başka bir dile dönüşümü yani çeviridir (Genette, 1982, s. 238). Genette için anametinsellik bağlamında bir dönüşüm işlemi olan (dillerarası) çeviri, bir metinlerarası dönüşüm biçimidir. Aynı dil dizgesi içinde bir içeriği (anlamı) bozmadan farklı biçimde aktarmak olan dilçi çeviri bağlamında ele aldığımızda da bu durumun geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Belirli bir dil ve kültürde oluşmuş metin (anametnin) yine aynı dil ve kültürde kendinden önce oluşmuş başka bir metinden (altmetin) etkilenip bir şekilde ondan izler taşıyabilir. Bu etki ve izler metinlerarası bağlamda yine açık ya da kapalı şekilde olabilir. Her durumda, altmetin ifadeleri aynı dil içinde başka bir biçimde anametinde yeniden yazılmış olur ve altmetin kaynak, anametnin erek metin olma özelliği gösterir. Böylece, aynı dilde içeriği korunarak biçim değiştirip yeniden yazılan metinlerarası ifadeler bize bir çeşit dilçi çeviri sürecinin gerçekleştiğini göstermektedir.

Çeviriyi metinlerarası bağlamda ele alan çeviribilim kuramcısı Antoine Berman da çeviri süreci ile anametinsel (metinlerarası) ilişki arasında bir benzetme yapmıştır. Berman'a göre, herhangi bir metnin başka bir metin içinde yer alması, onu taklit etmesi, alıntılanması, ona öykünmesi, onu yeniden yaratması ve tüm bunların orijinal metinden yola çıkarak meydana gelmesi çeviriye oldukça benzer bir süreçtir (Berman, 1999, s. 36). Çeviribilimci Lawrence Venuti ise, çeviriyi metinlerarası bağlamda farklı bir

açından ele almıştır. Venuti'ye göre, çeviride orijinal metin kendi kültüründeki diğer metinlerle, orijinal metin çeviri metin ile ve çeviri metinde de yine erek kültür içindeki diğer metinlerle metinlerarası bir etkileşime girebilmektedir (Venuti, 2006, s. 18). Venuti için kaynak ve erek metinler birbirleriyle metinlerarası bir ilişki içinde olabileceği gibi her metin (kaynak ve erek metin) kendi kültürü içindeki diğer metinlerle de ilişki kurabilmekte ve onlardan izler taşıyabilmektedir. Diğer bir deyişle, kaynak metin kendi dil ve kültüründe önceki başka bir metinden metinlerarası bağlamda etkilenmiş veya kendinden sonra oluşacak başka bir metni de etkileyecek olabilir. Aynı şekilde, erek metin (çeviri metin) de içinde bulunduğu dil ve kültürde kendinden sonraki başka metinleri etkileyecek olabilir. Öte yandan Venuti, çeviri metnin ortaya çıkmasında metinlerarasılığın merkez konumda olduğunu, her metnin metinlerarası olduğunu ve metnin işlevinin, anlamının hatta değerinin de bu bağlamda oluştuğunu savunmuştur (Venuti, 2006, s. 17). Venuti de tıpkı Kristeva ve Genette gibi her metnin metinlerarası olduğunu kabul etmekte ve düşüncesini daha öteye taşıyarak her metnin anlamını, değerini, işlevini ve etkisini metinlerarası göndergeler sayesinde kazandığını belirtmiştir.

Görüldüğü gibi gerek metinlerarasılık gerekse çeviri kuramcılarının metinlerarasılık-çeviri ilişkisini süreç odaklı ve bir dönüşüm olarak ele almışlardır. Yenidenyazma açısından baktığımızda ise, bu ilişki farklı bir açıdan benzetme yapılarak da kurulabilmektedir. Metinlerarasılıkta zaten bir yöntem olarak ele alınan yenidenyazma işlemi sonunda, altmetin bir hareket ve referans noktası, anametnin de türetilmiş bir metin olarak bir varış noktası olma özelliği göstermektedir. (Genette, 1982, s. 14). Anametnin, altmetinden türemiş bir yenidenyazma metnidir. Çeviri sürecinde de kaynak metin hareket noktası, erek metin de varış noktasıdır. Erek metin biçimsel yani gösteren düzeyde kaynak metnin bir çeşit yeniden yazmasıdır. Her iki durumda da bir noktadan hareket eden melez bir metin ortaya çıkmaktadır. Çünkü hem anametnin hem de erek metin içinde alt ve kaynak metnin izlerini taşır ve onlardan türemiştir. Böylece içerik olarak hareket noktasındaki metinleri taşırlar fakat biçimsel olarak yeni bir bağlamda oluşmuş metin olma özelliği gösterirler. Bu düşünceden hareketle, genel anlamda metinlerarasılık ve çeviri süreçlerindeki altmetin ve kaynak metin, anametnin ve erek metin arasında ilişki kurarak bir benzetme yapmak mümkündür:

Çeviri : Kaynak metin \Rightarrow Yenidenyazma \Rightarrow Erek metin

$\Downarrow \Uparrow$ $\Downarrow \Uparrow$ $\Downarrow \Uparrow$ $\Downarrow \Uparrow$

Metinlerarasılık : Altmetin \Rightarrow Yenidenyazma \Rightarrow Anametnin

Görüldüğü gibi, çeviri sürecinde kaynak metin hareket noktası olarak bir altmetin olma özelliği göstermektedir. Kaynak metin, tıpkı altmetin gibi belirli bir dilde ve kendi okuyucu kitlesi için bir yazar tarafından üretilmiş orijinal bir metindir. Dillerarası çeviri sürecinde, söz konusu bu metin bir çevirmen tarafından farklı bir dile ve kültüre, farklı bir okuyucu kitlesine aktarılmaktadır. Çevirmen bu aktarımı yaparken anlamsal ve içerik olarak kaynak metne (altmetne) sadık kalarak onu biçimsel düzeyde erek dil odaklı bir şekilde diğer okuyucu kitlesini göz önünde bulundurarak yeniden yazmaktadır. Çünkü biçimsel bir yenidenyazma işlemi gerçekleştiren çevirmenin amacı, kaynak metnin anlamını, içeriğini ve etkisini başka bir biçimde, başka bir dil ve kültürde yeniden yaratarak aktarmaktır. Söz konusu aktarım süreci sonunda da ortaya erek metin (anametnin) çıkmaktadır. Bu metin, altmetin olan kaynak metinden türemiş ve içinde tıpkı metinlerarasılıkta olduğu gibi onun izlerini taşıyan başka bir dildeki ve farklı bir biçimdeki kopyasıdır. Anametnin hareket noktası olan altmetinde olduğu gibi erek metnin de hareket noktası kaynak metindir. Çünkü kaynak yani altmetin olmadan erek yani anametnin de olmaz. Böyle bir durumda da süreç metinlerarasılık ve çeviri olmaktan çıkıp bağımsız yeni bir özgün metin

üretme sürecine dönüşür. Başka bir deyişle, doğası gereği hem metinlerarasılık hem de çeviri sürecinde bu iki metin bulunmalıdır. Her iki süreç de ancak bu şekilde işleyiş gösterebilir. Böylece iki sürece ait metinsel kavramların birbiriyle benzeşmesi ve etkileşimli ilişkisi sonucunda ortaya çıkan bu durumu, çevirinin metinlerarasılığı (fr. intertextualité de la traduction) olarak adlandırabiliriz.

Sonuç

Metinlerarasılık ve çeviri ilişkisini süreç olarak ele aldığımızda her iki sürecin de işleyiş bakımından benzerlik gösterdiğini ve aralarında bir analogi yapılabileceğini söyleyebiliriz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, metinlerarasılık-çeviri ilişkisine daha çok metinlerarasılığın çevirisi bağlamında yaklaşmıştır. Öte yandan, kuramsal söylemlere baktığımızda metinlerarasılık ve çeviri süreç olarak birbirine yakın bulunmuş ve aralarında bir tür benzetme yapılmıştır. Biz söz konusu ilişkiye yenidenyazma bağlamında daha farklı bir açıdan süreç odaklı olarak yaklaştık. Gerek metinlerarası bir yöntem gerekse biçimsel bir aktarım türü olarak değerlendirilebilen yenidenyazma eylemi metinlerarasılık ve çeviri için ortak payda olma özelliği göstermektedir. Çalışmamızda değinmiş olduğumuz bazı önemli metinlerarasılık ve çeviribilim kuramcılarının söylemleri ışığında, yenidenyazmanın metinlerarası bir yöntem olduğunun ve çevirinin de bir tür yenidenyazma işlemi olduğunun altını çizebiliriz. Fakat özellikle de dillerarası çeviri açısından düşündüğümüzde, yenidenyazma işleminin biçimsel yani gösteren (fr. signifiant) düzeyinde gerçekleştiğini belirtmeliyiz. Aynı şekilde metinlerarası bir yöntem olan yenidenyazmada da gösteren düzeyinde biçimsel bir dönüşüm söz konusudur. Böylece, her iki süreçte de içeriğin korunduğunu fakat biçimin dönüşerek değiştiğini söyleyebiliriz. Söz konusu dönüşüm hem metinlerarasılık hem de çeviride iki metin arasında gerçekleşmektedir. Çünkü metinlerarasılığın ve çevirinin doğasında iki metin vardır ve her iki çalışma alanında da metinler arasındaki ilişki ve süreç incelenmektedir. Böylece, altmetin olmadan anametin, kaynak metin olmadan da erek metin oluşamaz. Bu durumda da ne metinlerarası süreç ne de çeviri süreci gerçekleşir ve ortaya çıkan metin de anametin-erek metin değil tamamen bağımsız bir oluşum veya yaratım olan yeni metin (ürün) olma özelliği gösterir. Aynı durum yenidenyazma için de geçerlidir. Bir metnin yenidenyazma olabilmesi için tıpkı metinlerarasılık ve çeviride olduğu gibi kendinden önceki başka bir metinden yola çıkması gerekmektedir. Aksi takdirde, söz konusu metin yenidenyazma olmaz ve yine bağımsız, yeni bir ürün meydana gelir. Her durumda amaç, hareket noktası olan metnin anlamını ve içeriğini koruyarak farklı bir biçimde onu yeniden oluşturmak veya aktarımını yapmaktır. Metinlerarasılık ve çeviri süreçlerinin bu benzerliğinden yola çıkarak her iki süreçteki metin kavramları arasında bir benzerlik kurmanın da mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, metinlerarasılığa ait altmetin-anametin kavramları çevirideki kaynak metin-erek metin kavramlarıyla örtüşmektedir. Her iki süreçte de altmetin ve kaynak metin hareket noktası, anametin ve erek metin varış noktasını oluşturmaktadır. Öte yandan, söz konusu metinler arasında bir ilişki söz konusudur. Yenidenyazma bağlamında düşündüğümüzde ise, anametin ve erek metin, altmetin ve kaynak metnin bir çeşit biçimsel yeniden yazması olma özelliğindedir. Böylece, çevirideki kaynak metnin altmetin, erek metnin ise anametin olma özelliği gösterdiğini söyleyebiliriz.

Çalışmamızdaki tüm bilgiler ışığında, süreç olarak metinlerarasılığın çeviriyi kapsadığını ve hem metinlerarasılık hem de çeviri sürecinde gerçekleşen biçimsel yenidenyazma ile de çevirinin metinlerarası bir süreç olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık // Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Barthes, R. (1953). *Le degré zéro de l'écriture*. Paris: Seuil.
- Berman, A. (1999). *La traduction et la Lettre. Ou l'Auberge de lointain*. Paris: Seuil.
- Dindar, S. (2020). *Göstergelerarası Çeviride Yenidenyazma ve Yenidenyaratma Kavramları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Douglas, V. (2006). Traduire l'intertextualité en littérature pour la jeunesse: le cas de *Stalky & Co*. De Rudyard Kipling. *Revue de traduction Palimpsestes*. 18, 103-125.
- Genette, G. (1982). *Palimpsestes: La littérature au seconde degré*. Paris: Seuil.
- Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale*. Paris: Minuit.
- Kristeva, J. (1969). *Sémiotike: recherche pour une sémanalyse*. Paris: Seuil.
- Ladmiral, J. R. (1994). *Traduire: théorèmes pour la traduction*. Paris: Gallimard.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge.
- Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation*. London: Routledge.
- Venuti, L. (2006). Traduction, intertextualité, interprétation. *Revue de traduction Palimpsestes*. 18, 17-42.